

PAPER DETAILS

TITLE: Tarihten Günümüze Siyon Aski ve Siyonizm Türleri

AUTHORS: Elsen GURBANOV

PAGES: 146-166

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/556214>

TARİHTEN GÜNÜMÜZE SİYON AŞKI VE SİYONİZM TÜRLERİ ¹

Elşen GURBANOV

Öğr. Gör., İbrani Dili ve Edebiyatı ABD, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Erciyes Üniversitesi; Doktora Öğrencisi, Azerbaycan Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü

Instructor, Hebrew Language and Literature, Department of Eastern Languages and Literatures, Faculty of Letters, Erciyes University; Ph.D. Student in the Oriental Studies Institute of Azerbaijan Republic National Academy of Sciences
<egurbanli@erciyes.edu.tr>

Makale Türü: Hakemli Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 10.12.2017, Kabul Tarihi: 30.06.2018

Öz: Geçmiş, koşullar, ortam gibi belirleyiciler siyasi hareketlerin araştırılmasında önemli yere sahiptir. Bu açıdan Siyonizm'in ortaya çıkmasında da rol oynamış tarih, koşullar, zaruret gibi etkenleri araştırmadan Siyonizm'in köklerine varmak, nereden kaynaklandığını anlamak mümkün değildir. Makalede Siyon aşkının yaklaşık 2000 yıl önce eski İsrail ve Yahuda krallıklarının ata topraklarından çıkarılarak veya terk ederek antik dünyanın dört bir yanına dağılan Yahudilerin kendi kimliklerini koruyabilmelerine gösterdiği katkı ve bu düşüncenin son 150 yılda siyasi bir hareket olarak Siyonizm şeklinde ortaya çıkışı araştırılmıştır. İsrail devletinin kurucuları olan Siyonistlerin Avrupa Yahudileri arasından çıkmasının nedenleri, Yahudilerin yoğun halde yaşadıkları ülkeler, Avrupa'daki siyasi, sosyal, ideolojik değişiklik ve hareketlerin Siyonizm'in evrilmesine etkisi incelenmiştir. Ayrıca, makalede Orta Doğunun yakın tarihinde önemli yeri olan Siyonizm hareketinin tarihi kökleri, itici güçleri, siyasi hareket olarak ortaya çıktığı koşullar, nedenler ve ortaya çıkma zaruretinin yanı sıra barındırdığı farklı görüşler, etkileri ve günümüzdeki yeri araştırılmıştır. Araştırmada İngiliz, Türk, Rus ve İbrani dillerindeki bilimsel kaynakların yanı sıra Siyonizm liderlerinin de kendi eserleri ve fikirleri esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyonizm, Yahudilik, İsrail, Siyon Aşkı, Yahudiler

LOVE OF ZION FROM ANCIENT TIMES TO THE MODERN ERA AND TYPES OF ZIONISM

Abstract: Historical background, conditions, necessities and other factors should be taken into consideration while researching any political movement. Within this viewpoint, it is not possible to understand roots and sources of Zionism without

¹ Bu makale *Birinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı 2017*'de (Konya, 16-17 Aralık 2017) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

researching these factors that played an important role in the emergence of Zionism. The article researches Love of Zion as the primary ideology that prevented Jews from losing their religions identity and that linked them to the land of forefathers for up to two thousand years. Thus, after Jews were dispersed from or left the Land of Israel approximately 2000 years ago, Mount Zion was the symbol of love and longing to the Promised Land. Jewish-Zionist movement, which established the very first modern Jewish settlements in today's Israel, had their socio-economic and ideological roots in Europe. Therefore, it is necessary also to research factors, as a result of which this movement emerged. Besides, researching all these, we should pay special attention to countries, where Jews lived in a considerable amount in last two centuries, among which European countries come into prominence with all their ideological, social and political changes and innovations. The article presents a research of historical roots, driving forces, reasons and necessity of emergence of the Zionist Movement together with its different viewpoints, influence and contemporary importance. Scientific sources in English, Turkish, Russian and Hebrew were used in this study. Besides, works and ideas of Zionist leaders were taken as the basis, which were as a whole used to present an analysis based conclusion.

Keywords: Zionism, Judaism, Israel, Love of Zion, Jews,

Giriş

Her hangi bir siyasi hareketi araştırırken onun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan tarihi geçmiş, ortam, zaruret, koşullar gibi önemli belirleyicilerin göz önünde bulundurulması büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan Siyonizm'in ortaya çıkmasında rol oynamış tarih, koşullar, zaruret gibi etkenleri araştırmadan Siyonizm'in köklerine varmak, nereden kaynaklandığını anlamak mümkün değildir.

Aslında, Siyonizm ve ya daha eski adıyla Siyon aşkı son 150 yılda siyasi bir hareket olarak tanınmaktadır. Zira yaklaşık iki bin yıl önce Yahudilerin eski İsrail topraklarını terk etmesinden sonra uzun asırlar sürecinde onları eski ata toprağına bağlayan, ayrıca bir mefkure etrafında kenetlenip dini kimliklerini kaybetmemelerine yardım eden düşünce Siyon aşkı olmuştur. Siyon tepesi bin yıllar boyunca ataların topraklarına, vaat edilmiş toprağı olan sevgi ve hasretin sembolü olmuştur.

Ortadoğu'nun en önemli devletlerinden biri teşkil eden İsrail'in oluşmasında rolü olan tarihi, siyasi ve sosyal-kültürel koşulları anlamak için bugünkü İsrail topraklarında ilk modern Yahudi meskenlerinin esaslarını koyan Yahudi-Siyonist hareketlerini, bu hareketleri ortaya çıkaran faktörleri incelemek gerekir. Bütün bunları incelerken, son 200 yılda Yahudilerin yoğun halde yaşadığı ülkeler, özellikle, bu süre zarfında çeşitli ideolojilerin, hareket, yenilik ve değişikliklerin ilk yaşandığı Avrupa ülkeleri odak olmalıdır. Zira İsrail devletinin ilk kurucu unsurları olan Yahudi-Siyonist öncüler Avrupa Yahudileri arasından çıkmıştı. Aslında, dünyanın başka ülkelerinde de Yahudi toplulukları

eski zamanlardan beri mevcuttu ve yaşadıkları ülkenin nüfusundan, ekonomik, siyasi ve diğer alanlardaki hayatından izole olmuş durumları ile Avrupa Yahudi gruplarından farklı değillerdi. Bu konuda sadece Müslüman ülkelerindeki Yahudi topluluklarının durumu istisna olarak kabul edilebilir.

Birçok ideolojiden farklı olarak, Siyonizm hem siyasi, hem de sosyal odaklı farklı düşünceleri, (sağ, sol, laik, dindar kesimden olan insanları) daha büyük bir fikir etrafında birleştiren bir harekettir. Bu hareketin amacı Yahudilerin tarihi vatanı Filistin topraklarında bağımsız bir Yahudi devletinin kurulması, devlet oluşturulduktan sonra ise onun güvenliğinin sağlanması, aynı zamanda kültürel ve sosyal açıdan desteklenmesi, İsrail'e destek fikrinin dünya Yahudileri arasında yayılması olmuştur². Ancak başka büyük siyasi hareketlerde olduğu gibi, Siyonizm de bir hiçten ve aniden ortaya çıkmamıştı ve bu hareketi daha iyi anlamak için onun tarihi altyapısını ve onu yetiştiren tarihi ortamı iyi öğrenmek gerekir.

1. Ortaçağda Siyon Aşkı

Siyon aşkını daha 11. asırda İspanya'da doğmuş meşhur Yahudi filozofu ve şairi Yehuda Halevi'nin (1075-1141) eserlerinde ve hayatında görmek mümkündür. Yehuda Halevi'nin eserlerinde Siyon aşkının dini ve milli kaynakları birbiri ile kaynaşmış şekilde sunuluyor ve Kudüs'e dönüş mefkuresinin zarureti olarak onların yalnız kendi vatanlarında hür yaşayabilecekleri öne sürülüyor. "Siyon'a" şiirinde atalarının vatanına olan hasretini "Yabancı dünyanın dört bir yanına dağılmış çocuklarını özlemedin mi?" diye ifade eden Yehuda Halevi "Kalbim Doğuda" şiirindeyse "Ben Arap zincirlerine vurulmuşum, Siyon kıvranmakta, güneşli İspanyada bana bir sevinç yok"³ diye yazmaktadır. Ayrıca, Yehuda Halevi'nin, Yahudilerin ata yurduna dönüşünü teşvik etmekle kalmayıp, 1140 yılında İskenderiye'ye ve Kahire'ye giderek Şmuel ben Hananya ve Halfon ben Nataniel Halevi ile görüştüğü, oradan da Filistin'e gittiği ve orada öldüğü bilinmektedir⁴. Nitekim İspanya'dayken "İspanyanın tüm zenginliklerini terk edip dağılmış Mabedin tozunu görmeyi yeğlerim" demiştir⁵.

Diğer bir İspanyalı Yahudi mütefekkir ve şair Solomon İbn Gabirol (1021-1058) ise "Barış toprağı" şiirinde "Süt ve bal akan toprağı" (yani İsrail'i) Allah'ın Yahudilere asırlar geçtikçe değişmeyen mirası olarak tasvir ediyor⁶.

Orta Çağda Uzak İspanyadan "Kutsal Toprağı" seyahat eden başka bir tanınmış Yahudi filozofu Musa ibn-i Meymun (1135-1204) olmuştur. 1148

² Moshe, Davis, *Zionism in Transition*, New York, Herzl Press, 1980, p. 56.

³ nextbookpress.com/download/The_selected_poems_of_Yehuda_Halevi.pdf

⁴ Raymond P., Scheindlin, *The Song of the Distant Love, Judah Halevi's Pilgrimage*, Oxford, Oxford University Press, 2007, p. 215-247.

⁵ T., Carmi, *Penguin Book of Hebrew Verse*, New York, Penguin, 1981, p. 347-349.

⁶ www.medievalhebrewpoetry.org/poets/solomon-ibg-gabirol/

yılında Kurtuba'da hakimiyetin el değiştirmesinden sonra Yahudilere karşı artan baskıdan kaçan birçok İspanyol Yahudi gibi Musa ibn-i Meymun da ailesi ile birlikte İspanya'yı terk etmiş, Fas'a, oradan da Mısır üzerinden Filistin'e giderek bir zamanlar Kutsal Mabedin olduğu mekanda dua etmişti. Musa ibn-i Meymun o günü "kendisi ve ailesi için mukaddes bir gün" olarak nitelmişti⁷.

Avrupa'yı terk ederek Filistin'e göç eden diğer bir tanınmış Yahudi filozofu ve hahamı Rabi Moşe ben Nahman'dır (1194-1270). 1267 yılında Fransa'da Hristiyan baskısından kaçarak Kudüs'e gelen Moşe ben Nahman ve müritleri orada Sinagog inşa ediyor ve Haçlı seferlerinden sonra ilk defa Kudüs'te Yahudi varlığını yeniden canlandırıyor. Daha sonra Filistin'de Akka'ya göç ediyor ve Yahudiler Fırat sahillerinden bile onun yanına dinlerini öğrenmeye geliyorlardı. Moşe ben Nahman Filistin'e aşkını ifade ettiği şiirler yazıyor, ne Haçlıların, ne de Müslümanların Filistin'e tam hâkim olamadıklarını, Filistin'in Yahudilerden başka halk ve dili kabul etmediğini ifade ediyordu⁸.

Orta Çağ döneminde yaşadıkları ülkelerde İsrail ve Kudüs'le ilgili hasret ve aşk duygularını dile getiren şairlerin sık sık kullandıkları şiir vezni olan *Piyut* (piyyut) tüm diasporada yayılmıştı. Piyut vezninde yazılan şiirler dini bayramlarda okunur, Allah methedilir, İsrail ve Kudüs aşkı yankılanırdı. Mesela, Gelecek yıla (İşena habaa-לשנה הבאה)⁹ diye başlayan piyutta gelecek yılın Kudüs'te geçirilmesi dileği ifade ediliyordu. Ayrıca, hangi ülkede yaşamasına bağlı olmaksızın, tüm dünyada Yahudiler için İsrail vatan, Kudüs kutsal şehir olarak kalmakta, diasporanın yaşadığı tüm ülkelere gurbet (hagolah-הגולה) olarak nitelendirilmekteydi. Bu açıdan bakıldığında, eski İbrani dilinin artık Romalılar döneminde Filistin'de günlük hayat dili olarak kullanımdan kalkmasına ve uzun asırlar boyunca dini metinler dışında hiç kullanılmamasına rağmen, Doğu Avrupalı ve Balkan Yahudilerinin yaşadıkları ülkelerin dilinde konuşmayıp kendilerine özgü bir dil olan Yidiş'i geliştirme nedenini anlamak mümkündür.

2. 19. Yüzyılda Yahudi Emansipasyonu ve Siyonizm

Yahudiler bir gün Mesih'in onları toplayıp İsrail'e götüreceğine ve buranın yeniden eski günlerde olduğu gibi Yahudi yurdu olacağına inanıyorlardı. "Tüm İsraililer kendi vatanlarına dönecekler"¹⁰. "Milletler İsrail'e ettikleri yanlışları anlayacaklar"¹¹, "İsrail'in harap olmuş şehirleri küllerinden doğacak"¹² (10,

⁷ Shlomo Dov, Goitein, *Letters of Medieval Jewish Traders*, Princeton, Princeton University Press, 2015, p. 208.

⁸ יהושע, פרוואר, תולדות היהודים בממלכת הצלבנים, ירושלים, הוצאת יד בן צבי, 2000, ע' 165-167.

⁹ Gelecek yıl Kudüste (olmak dileğiyle) - (Lašana haba biruşalayim) - לשנה הבאה בירושלים

¹⁰ Eski Ahit, İşaya'nın kitabı, 11:12.

¹¹ age. 52:13-53:5.

¹² Eski Ahit, Ezekielin kitabı, (16:55).

16:55) gibi ayetler, ayrıca Tevrat'a tefsir olarak yazılmış Talmud kitabının Mesih'in gelişinden bahseden kısmındaki "Siyon'un kurtarıcısı gelecek" gibi cümleler¹³ bu inancın özünü teşkil ediyordu.

Yahudilerin uzun bir zaman boyunca dünyanın dört bir yanına dağılmış olmalarına rağmen kendi kimliklerini kaybetmemelerinin başlıca nedeni olarak din farkı gösterilebilir. Zira 19. asra kadar insanlar milletler değil, ümmetler üzerinden bölünüyordu ve Yahudi demek bir dine inanan insan demekti. Ancak Hristiyanlık ve İslam'dan farklı olarak, Yahudilik dinini başka milletlerin neredeyse hiç seçmemesi (belki Hazar Türkleri kısmen istisna olarak gösterilebilir) onun bir milletin dini olarak tekelde kalmasına yol açtı. Fakat 18. yüzyılın sonları, 19. yüzyılın başlarından itibaren gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinden başlayarak giderek güçlenen laiklik, aydınlanma, daha sonra ise milliyetçilik hareketleri kaçınılmaz olarak bu ülkelerde mevcut olan Yahudi topluluklarına da güçlü etki etmeye başladı. Bu döneme kadar ekonomik, siyasi ve kültürel koşullara bağlı olmaksızın daima kapalı şekilde, topluluklar halinde yaşayan, dini ve dünyevi liderinin cemaat hahamı olduğu Yahudi kitlesi arasında da bu fikirler zamanla kendisine taraftar topladı. Elbette, ilk bakışta laiklik ve aydınlanma hareketlerinin Yahudi devletinin oluşmasına yol açacağını beklenmezdi. Ancak bu hareketlerin ardından Avrupa'da milliyetçilik hareketi çok yaygınlaştı ve asırlarca kendilerini Avrupa'da yaşayan onlarca millettten esasen dini köken açısından farklı gören Yahudiler arasında Yahudilik milli öz idrakinde önemli rol oynadı. Tabii, bu, çok uzun süren, tarihsel koşulların, ekonomik, siyasi, kültürel ve başka faktörlerin rol oynadığı karmaşık bir süreçti ve bu sürecin Yahudi milli öz idrakinin şekillenmesindeki payını öğrenmek için Avrupa Yahudilerinin o dönemki yaşamını incelemek gerekir.

Burada belirtmek gerekir ki, uzun süre 1948 İsrail-Arap savaşına dek Müslüman ülkelerde yaşayan Sefarad Yahudileri Yahudi milli davasının veya Siyonizm ideolojisinin gerçekleştirilmesinde ne maddi, ne de ideolojik bir role sahip değillerdi, çünkü Sefarad Yahudilerinde, yaşadıkları ülkelerin siyasi-sosyal ortamına uygun olarak, ulusal öz bilinç gelişmemişti.

Belirtildiği gibi, Avrupa'da ve tüm dünyada Yahudi cemaatleri kapalı ortamda yaşıyorlardı. Bazı ülkelerde veya belirli coğrafi bölgede bu cemaatlerin kendilerine özgü dilleri de vardı ve yaşadıkları ülke nüfusu arasında güncel hayat, mezhep, dünya görüşü farklılıkları ile birlikte dil engeli mevcuttu. Siyonizm hareketi ortaya çıkıp genişlemeden önce, Yahudi toplumunda İsrail ve Yahudi devleti ile ilgili önde gelen mefkure Mesih'in yeryüzüne inip onları İsrail toprağına toplayacağı, bu gerçekleşene kadar ise

¹³ Talmud, Tractate Sanhedrin (98 a).

Yahudilerin sürgünde yaşamaları gerektiği inancıydı¹⁴. İsrail'deyse bir kaç şehirde küçük, az sayıda Yahudi topluluğu vardı ve bu topluluğun sayısı yüzyıllar boyunca ciddi oranda değişmemişti. Örneğin, 1882 yılında Kudüs'te toplam 7.620 Yahudi yaşıyordu¹⁵.

Her şey Avrupa'da ilk burjuva devrimlerinin ardından yayılan aydınlanma düşüncesinin kapsamlı bir harekete dönüşmesiyle başladı. Kendilerinin yaşadıkları ülke vatandaşları ile eşit, özgür birey olmaları yolunda dini, siyasi, kültürel özgürlükleri kabul ve teşvik eden Yahudiler aydınlanma hareketinde önemli rol oynadılar. Bu aşamada henüz Yahudi milliyetçiliğinden bahsetmek erken olur. Zira Yahudiler Yahudi emansipasyonunu (özgürleşme) ve tüm vatandaşlarla aynı haklara sahip olmayı savunuyorlardı. Yahudi emansipasyonu 1848 Almanya Devrimi'nden sonra çeşitli Alman eyaletlerinde bu düşüncenin resmen kabulü ile sonuçlandı ve daha sonra 1870 yılında Birleşmiş Almanya'nın kurulması ile doruk noktasına ulaştı. Bu düşüncüyü savunanlar arasında Heinrich Heinne, Yohan Yakobi, Gabriel Riesser, Isaac Berr ve Lionel Nathan Rothschild de vardı. Yahudiler arasında aydınlanma hareketi (haskala) Almanya'da başlasa da, Litvanya, Polonya, Avusturya-Macaristan ve diğer ülkelere de yayıldı. Bu yayılmaya Doğu Avrupa Yahudilerinin konuşma dili olan Yidiş dilinde edebiyatın gelişmesi eşlik ediyordu. Yidiş dilinde yazan edebiyatçıların arasında Şalom Aleyhem, Mendel Moher Sfarim, Isaac Ber Levinson, Isaac Leyb Perets, Hayim Nahman Bialik de vardı. Aydınlanma hareketinin mantıksal sonucu olarak kitleler arasında okuma-yazma bilenlerin, eğitilmiş insanların sayısı artmış, yeni oluşan sanayi ve üretim alanlarında faaliyete başlayan Yahudiler meydana çıkmıştı. Aynı şekilde bu zamana kadar toplu halde ve kapalı şekilde yaşayan Yahudilerin önemli bir kısmı yaşadıkları ülkenin nüfusu ile yakın temasa geçmiş, birçoğu hatta hâkim kültürü ve yaşam tarzını kabul ederek bir ölçüde asimilasyona uğramıştı ve bu yeni tabaka giderek artıyordu.

Ancak Yahudi emansipasyonunun Doğu Avrupa ve Rusya'da sekteye uğraması, Polonya ve Rusya'da çeşitli Yahudi kasabalarının yağmalanması, Yahudi katliamları (1881-84, 1903-06) Avrupa'da milliyetçiliğin güçlenmesine paralel olarak antisemitizmin yayılması, Yahudiler arasında emansipasyon mefkuresine olan inancın sarsılmasına, Avrupa milletleri arasında eşit bireyler olarak yaşayacakları fikrinin zayıflamasına neden oldu. Kısacası, Yahudi emansipasyonu ilk dönemlerde Moşe Mendelsonun temelini attığı kültürel asimilasyon ile sonuçlanmış gibi görünse de, bir dönem sonra daha büyük

¹⁴http://www.chabad.org/library/siddur/default_cdo/aid/1495868/Jewish/Siddur.htm#/aid:1618734/title:Baruch... Goeil Yisrael - עמידה – Çevrimiçi Sidur

¹⁵Tamari, Salim, "Ishaq al-Shami and the Predicament of the Arab Jew in Palestine" *Jerusalem Quarterly*, 10, 2004. Çevrimiçi: <http://web.archive.org/web/20070928031156/http://www.jerusalemquarterly.org/pdfs/predicament.pdf>, <http://www.palestine-studies.org/jq/fulltext/77952>

etkisini Theodor Herzl'in liderliğiyle hızla yayılmaya başlayan Siyonizm hareketinde gösterdi.

Elbette, milliyetçilik ve Siyonizm hareketi Yahudiler arasında kısa sürede yayılmadı ve özellikle dindar-Ortodoks Yahudilerin büyük direnişi ile karşılaştı. Ancak Avrupa'nın pek çok ülkesinde düşünce tarzının milliyetçilik yönünde değişmesi ve Yahudilerin yabancı unsur olarak hedefe alınması (buna örnek olarak, Yahudi bir Fransız subayının asılsız itham edildiği Dreyfus mahkemesini, ayrıca yukarıda belirtilen talan ve katliamları vs. göstermek mümkündür. Özellikle, Dreyfus mahkemesi Avrupa Yahudileri arasında büyük yankı uyandırmıştı), emansipasyon düşüncesinin başarısız olması ve başka etkenler geriye dönüşü olmayan bir sürecin başlamasına ve daha sonra meydana gelen gelişmeler Siyonizm düşüncesinin hızla yayılmasına, geniş kitleler arasında kendisine yer bulmasına yol açtı. Bu açıdan, Avrupa Yahudilerinin yaşadıkları ülkelerde kültürel emansipasyon düşüncesinin gerçekleştirilememesinin neden-sonuç ilişkisinin mantıksal gereği olarak, Yahudiler için bir gelecek arayışında olanlar başka yollar aramaya başladılar. Öte yandan, "etki- tepki" prensibine uygun olarak, milliyetçiliğin durmadan yükselmekte olduğu Avrupa'da o döneme kadar yalnızca dini azınlık olarak görülen ve kendilerini hiçbir surette ayrı millet kabul etmeyen Yahudiler arasında, özellikle asimile olmuş Yahudi toplum önderlerinin liderliğinde milli öz bilinci düşüncesi hızla yayılmaya başladı.

İfade edildiği gibi, Siyonizm hareketi kısa bir dönemde güçlenip yaygınlaşsa da, onun kökleri asırlar boyunca Yahudilerin yaşam tarzında, dini inanç ve vatan kavramlarında korunmuştu ve yalnız uygun tarihi ortamı beklemekteydi ve bu ortam 19. asrın ikinci yarısında oluşmaya başlamıştır.

İlk olarak daha Nathan Birnbaum'un "Siyonizm" terimini kullanmasından birkaç yıl önce 1882 yılında Rus İmparatorluğundaki pogromlardan¹⁶ kaçan Rus tebaası Yahudiler Hovevey Tziyon¹⁷ örgütünde birleşerek Filistin topraklarında ilk Siyonist yerleşim birimi olan Rishon leZion'u¹⁸ kurdular. Kısa bir dönem sonra Rusyalı öğrencilerin kurduğu Bilu¹⁹ adlı örgütün üyeleri de onlara katıldı²⁰.

3. Siyonizm ve Filistin'e Göç

Bütün bunlara rağmen, Yahudi milliyetçisi unsurların tek bir merkezde birleştirilmesi Theodor Herzl ile bağlantılıdır. Theodor Herzl (Binyamin Zeev Herzl) 1860 yılında Macaristan'da Almanca konuşan, asimilasyona uğramış bir Yahudi ailesinde doğmuştur. Onun ailesinde Yahudi kültüründen çok Alman

¹⁶ Yahudi kasabalarının yağmalandığı olaylar

¹⁷ Siyonu sevenler - חובבי ציון

¹⁸ Siyonun ilki - ראשון לציון

¹⁹ Yakubun evine gidelim (beyt yaakov lhu venelha) - ביל"ו – בית יעקוב לנו ונלכה

²⁰ http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/First_Aliyah.html

hümanist düşünce tarzı hüküm sürüyordu. Ancak mesleği gazetecilik olan ve *Neue Freie Presse* gazetesi yazarı olarak Paris'e Dreyfus davasını incelemeye gönderilen Herzl'in Yahudilik ve Yahudi halkının kaderi ile ilgili düşüncelerinde keskin bir değişiklik yaşandı. Yahudi olduğu için yargılanan Fransız asıllı subayın davası ve Fransa'daki antisemitizm onu büyük ölçüde etkiledi. Kısa sürede tüm bunlar Herzl'in antisemitizmden kurtulmanın tek yolunun bağımsız bir Yahudi devleti kurmaktan geçtiğine inanmasına yol açtı²¹. 1895 yılında Herzl *Der Judenstaat* (Yahudi Devleti) eserini yazdı. Kitapta Yahudilerin kendi tarihi vatanlarına dönerek bağımsız devlet kurmaları gerektiği fikrini ileri sürüyor ve bunu takiplerden, antisemitizmden, eşitsizlikten kurtulmanın tek yolu olarak sunuyordu. Kitap sadece Avrupa'da değil, tüm dünyada da o kadar hızla popülerleşti ki, o dönemde zaten var olan birçok Siyonist odaklı küçük Yahudi derneği, ayrıca, "Hovevey Tsion" (Siyon'u Sevenler) örgütü onu desteklediğini açıkladı. Herzl "Yahudi Devleti" adlı eserinde şöyle yazıyordu:

*"Yahudilerin belirgin sayıda yaşadığı her yerde Yahudi sorunu mevcuttur. Mevcut olmadığı yere ise o, Yahudi mültecileri ile birlikte geliyor... Hatta, en uygar ülkelerde, örneğin Fransa'da bile durum bu şekildedir ve kaçınılmaz olarak böyle de devam edecek... Yahudiler artık Amerika'yı da antisemitizmle tanıştırdılar."*²²

1897 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde ilk Siyonist kongresi gerçekleştirildi, Siyonist hareketin platformu, marşı kabul edildi (şu anda bu marş İsrail devletinin milli marşıdır). Kongrede T. Herzl hareketin lideri seçildi. Kongre kapanış beyannamesine göre, "Siyonizm Filistin topraklarında Yahudi halkı için kamuoyu ve kanunlar tarafından kabul edilen yurt kurmayı amaçlamakta ve bu amacın gerçekleşmesi için aşağıdakiler öngörülmektedir:

1. Yahudi köylülerin, sanatçıların ve tüccarların Filistin topraklarında yerleşimine yardım edilmesi;
2. Yerel Yahudi topluluk ve grupların yaşadıkları ülkenin kanunlarına uygun olarak federasyonlarda birleşmesi;
3. Yahudilik bilincinin ve hislerinin güçlendirilmesi;

²¹ Jacques, Kornberg, Theodor Herzl: *From Assimilation to Zionism*, Bloomington, Indiana University Press, 1993, p. 193-194.

²² Charles D., Smith, *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, New York, St. Martin's Press, 2001, p. 53. Bugünkü gerçeklerle karşılaştırıldığında, söz konusu eserin yazıldığı dönemde ABD'de ne güçlü Yahudi lobisi, ne de mali gücü ve siyasi figürler vardı ve ABD'nin Yahudilere, Siyonizme ve İsrail devleti ilkelerine hiçbir doğrudan veya dolaylı desteği söz konusu olamazdı. Öyle ki, ABD'de Yahudi lobisinin oluşması için belli bir zamana ihtiyaç duyulmuştur ve bu ülkenin İsrail devleti ile karşılıklı yoğun ilişkilerinin başlaması sadece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme rastlar.

4. Hükümetlerden Siyonizm'in amacına ulaşılması için gerekli olan izinlerin alınması"²³.

1901 yılında 5. Dünya Siyonist Kongresi'nde Yahudilerin Filistin topraklarında yerleştirilmesinde ve İsrail topraklarının ormanlaştırılmasında büyük rolü olacak, karşısına Filistin'de Osmanlı Devleti'nden toprak arazileri olarak Yahudi meskenleri düşürülmesi amacını koymuş Yahudi Milli Fonu²⁴ oluşturuldu. Fonun oluşturulması fikri Yahudi asıllı Alman matematikçi Zvi Hermann Schapira'ya aitti. Fon, sadece 8 yıl sonra Tel Aviv şehrinin temelini atılmasında büyük rol oynadı. Ayrıca, giderek Filistin topraklarında toprak arazileri satın alınarak Yahudi muhacirlerine veriliyordu. İlk toprak alanını Yahudi Ulusal Fonu'na Vilniuslu Siyonist Isaac Leyb Goldberg hediye etti. Bu, Hadera yakınlarında 0.2 km²'lik bir arazi idi. 1904-05 yıllarında fon Celile kıyılarında ve Ben Şemen'de toprak elde etti. 1921 yılında Yahudi Milli Fonu artık 100 km², 1925 yılında 200 km², 1935 yılında 362 km² araziye sahipti ve bu alanlarda 108 Yahudi yerleşim birimi vardı²⁵. 1948 yılında İsrail Devleti kurulurken ise Yahudi Ulusal Fonu'nun elinde bulunan arazi Yahudilerin Filistin'de sahip olduğu tüm toprakların %50'sini oluşturuyordu²⁶. Bütün bu işlerin görülebilmesi için Galiçyalı banka görevlisi Hayim Kleynman tarafından mavi bağış kutularının oluşturulması ve bağış toplama usulü teklif edilerek kabul görmüştü.

1902 yılında Herzl Britanya'ya giderek J. Chamberlain aracılığıyla Mısır'la Sina yarımadasının Filistin'e bitişik bölgelerinde Yahudi meskenleri konusunda hükümet üyeleriyle görüşmeler yaptı. Aynı yıl Herzl gelecekte kurulacak Yahudi Devleti hakkındaki düşüncelerini yazdığı *Altneuland* (Eski-Yeni Yurt) kitabı yayımlandı. Bu eser Siyonizm düşüncesinin yayılarak güçlenmesinde önemli bir rol oynadı.

1903 yılında düzenlenen 6. Dünya Siyonist Kongresi'nde Britanya İmparatorluğu'nun Yahudi devleti ile ilgili "Uganda planı" sunuldu. Plana göre, Uganda ülkesinde Yahudilere 13.000 km² toprak verilecekti. Ancak kongre üyelerinin çoğu Yahudi devletini tarihi Yahudi topraklarında kurmak fikrini savundu. Aynı zamanda bölgeye gönderilen araştırıcı misyonlardan sonra bu teklif kabul edilmedi.

Filistin'e ilk kitlesel Yahudi-Siyonist göçü, belirtildiği gibi, 1882 yılında başlamıştı ve 20 yıl sürdü. İlk göçle gelen 35.000 Yahudi mülteci Rişon Letsion, Roş Pina, Zihron Yaakov, Petah Tikva, Neve Şalom, Gdera gibi tarım

²³ Jewish Virtual Library: The First Zionist Congress and the Basel Program

²⁴ Rebecca, Spence, "Reform Slams Knesset Plan for JNF Land", Jewish Daily Forward, July 25, 2007. <http://forward.com/articles/11246/reform-slams-knesset-plan-for-jnf-land/>

²⁵ 100 colonies founded, The New York Times. April 17, 1936. p.11

²⁶ Dan, Leon, *The Jewish National Fund: How the Land Was 'Redeemed',*. Palestine-Israel Journal, Vol 12 No. 4 & Vol 13 No. 1, 2005.

meskenlerinin temelini attı. İlk göç dalgasının maddi zorlukların üstesinden gelmesinde Yahudi kökenli Fransız bonkörü Baron Binyamin Edmund de Rothschild önemli rol oynadı. O, sadece yeni kurulan tarımsal meskenlerin maddi sıkıntılarının giderilmesine yardım etmekle kalmayıp, hem de onlara sürekli destek vererek yeni meskenlerin ve işletmelerin kurulmasına katkı sağladı. Bundan başka Rothschild 1900 yılında Filistin topraklarındaki Yahudi meskenlerinin yöneticiliğini Yahudi Meskunlaştırma Kurumuna devretti.

1904-14 yıllarında ikinci göç yaşandı. Rusya İmparatorluğunda baş kaldırmış güçlü antisemitizm, 1905 devriminin doğurduğu kargaşa ve Yahudi talan ve katliamları bu göçte büyük rol oynadı. Sosyalist düşüncelerin taşıyıcısı olan yeni yerleşimciler ilk defa "Haşomer" (bekçi - השומר) adlı silahlı grup oluşturdular. Sonrasında 1948 yılında devlet kurulana kadar Yahudi kasabaları savunmasında önemli bir rol oynamış "Hagana" askeri örgütü, bu silahlı grubun üzerinde şekillendi. 1909 yılında Ahuzat Bayt meskeninin temeli atıldı ve zamanla bu kasaba büyüyerek Tel Aviv kentine dönüştü. İşte bu dönemde İbrani dilinde gazeteler çıkmaya, bu dil gelişerek yayılmaya başladı. İkinci göç ile Filistin topraklarına yaklaşık 40.000 mülteci göç etti. Bu göç dalgasından sonra Filistin topraklarında yaşayan Yahudilerin sayısı 85.000'e, nüfusun toplam sayısına oranla ise 12%'ye ulaştı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Yahudi Siyonist örgütleri ve Filistin topraklarındaki Yahudi nüfusu Britanya İmparatorluğunun yanında ve Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısında pozisyon almıştı. İngiliz ordusunda Osmanlılara karşı savaşan 3 Yahudi alayı vardı. Ayrıca, Filistin topraklarında Avrupalı göçmen Yahudilerin oluşturduğu NİLİ istihbarat kurumu da gizli faaliyet yürütüyordu²⁷.

1917 yılının sonları 1918 yılında İngiliz ordusu Filistin'i işgal etti. İşgalden sonra Fransa ile İngiltere arasında Filistin topraklarının sınırlarının belirlenmesi ile ilgili uzun vadeli görüşmeler yapıldı. 2 Kasım 1917'de Britanya hükümeti Balfour beyannamesini imzaladı. Bildirgede şöyle yazılıydı:

*'Majesteleri hükümeti Filistin topraklarında Yahudilerin milli yurdunun kurulması fikrine olumlu bakıyor ve bu düşüncenin gerçekleşmesi için elinden geleni yapacak. Fakat Filistin topraklarında mevcut Yahudi olmayan toplulukların dünyevi ve dini haklarına zarar getirebilecek hiçbir faaliyet gösterilmemelidir'*²⁸.

Bu, aslında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınacak Filistin topraklarının Yahudilere verilmesi anlamına geliyordu. Savaş bittikten sonra Filistin toprakları İngiliz mandasına verildi²⁹ ve Yahudilerin yeni göçü için ortam oluştu.

²⁷ יפאת, שרעבי, 100 מושגים שלי – ציונות, הוצאה לאור שרי, 2006, ע' 67.

²⁸ www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20balfour%20declaration/aspx

²⁹ www.fordham.edu/halsall/mod/1922mandate.html

1919 yılında Filistin topraklarına Yahudi mültecilerin yeni göçü başladı ve 1923 yılına kadar devam etti. Göç dalgasının kesilmesinin ana nedeni ise yaşanan ekonomik kriz oldu. Üçüncü dalga ile gelen Yahudilerin% 45'i Rusya'dan, %35'i Polonya'dan, kalan bölümü ise çeşitli Doğu Avrupa ülkelerinden idi. Genel olarak, Filistin'e 35.000 yeni mülteci gelmişti³⁰.

1920 yılında ilk kendini savunma takımı olan "Haşomer" in temelinde daha geniş katılımlı ve imkanları artırılmış "Haqanah" (savunma - הגנה) askeri teşkilatı kuruldu ancak Yahudi siyasetçilerin ılımlı faaliyet göstererek karşı saldırıya geçmemek isteklerine uymayan bazı örgüt üyeleri 1931 yılında daha radikal odaklı "İrgun" (tam adı - İrgun Tsvai Leumi - Ulusal Askeri Örgüt - ארגון צבאי לאומי) terör örgütünü kurdu.

1923 ekonomik krizinin yarattığı ağır koşullar geçtikten sonra 1924 yılında yeni göç dalgası başladı. İki yıl içinde Tel Aviv şehri hayli büyüdü. 1928 yılına kadar devam eden dördüncü göç dalgası ile Filistin topraklarına yaklaşık 80.000 göçmen geldi. Dördüncü göç dalgasının temel nedeni Avrupa'da artan antisemitizmdi.

Avrupa'da 20'li yılların sonu ile 30'lu yılların başlarında başlayan, özellikle Almanya'da gittikçe kuvvetlenen antisemitizm ve bu ülkede Nasyonal-Sosyalist partisinin iktidara gelmesi yeni göç dalgasına neden oldu. Beşinci göçle Filistin'e göç eden Avrupalı Yahudilerin sayısı 260.000 civarında oldu. Beşinci göç dalgası İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılına kadar devam etti. Sonuçta, artık 1940 yılında Filistin topraklarında Yahudi nüfusu 450.000 kişiyi geçti. Ayrıca, iktidara geldikten kısa süre sonra Almanya'daki Nasyonal-Sosyalist partisi Siyonist çevrelerle "Göç" belgesini imzaladı ve bu anlaşmaya göre, 50.000 Almanya Yahudi'si Filistin'e aktarıldı³¹.

Yahudi göçünün artması sonucunda yerli Araplarla mülteciler arasında giderek artan çatışmaları azaltmak amacıyla 1939 yılında İngiliz hâkimiyeti tarihi "Beyaz Belge" adı ile geçecek belgeyi kabul etti. Belgeye göre, bir sonraki 5 yıl içinde Filistin'e göçecek Yahudi göçmenlerin sayısı 75.000 kişi ile kısıtlandı. Aslında, mülteci sayısının kontrol altında tutulmasına 1933 yılından başlanmıştı. Bu durum Yahudi örgütlerin mültecilerin yasadışı aktarılması sürecini hızlandırdılar. Bu operasyonlarda Mossad Lealiya Bet (מוסד לעליה ב') ve İrgun (ארגון) örgütleri özel rol oynuyorlardı. Yasadışı göç sonucunda 14 yıl içinde Filistin topraklarına 110.000 'den fazla göçmen sokulmuştu³². Yeni gelenler, gemilerle limanlara getiriliyor, buradan kibbutz³³ veya kasabalara,

³⁰ יהודה, ואלך, לא על מגש של כסף: תולדות מדינת ישראל מראשית ההתישבות עד עידן השלום, ירושלים, ההוצאה לאור כרטא, 2000, ע' 30.

³¹ <http://www.transferagreement.com>, German Jewish Refugees, 1933-1939

³² Bernard, Reich, *A Brief History of Israel*, New York, Checkmark Books, 2008, p. 39-40.

³³ Siyonist göçmenlerin kurduğu kolektif tarım kooperatifleri

bazen de büyük şehirlere gönderiliyordu. Mültecilerin güvenliğini askeri birlikler sağlıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması Avrupa Yahudilerinin Filistin topraklarına göçünü neredeyse durdurdu. Kısa süre içinde Avrupa'nın Yahudi kökenli nüfusunun yaklaşık hepsi ölüm kamplarında ve gaz odalarında imha edildi. Polonya, Litvanya, Rusya, Ukrayna, Romanya, Fransa ve başka ülkelerde yaşayan büyük Yahudi toplulukları yok oldu. Savaş yıllarında çok az sayıda Avrupa Yahudi'si Alman esaretinden kaçarak Filistin'de sığınak bulabildi. Siyonistlerin, Filistin'de Yahudilerin sayıca az olması meselesini kısa sürede eğitilmiş, sosyal açıdan aktif ve maddi yönden başka kıtalardaki Yahudilerden üstün Avrupa Yahudilerinin hesabına çözme planları hayata geçirilemeden yarım kaldı. Avrupa'da iyi örgütlenmiş, Siyonist düşüncelerin taşıyıcısı olan, önemli ölçüde sermayeye, otoriteye ve devlet yapılarına etki olanaklarına sahip Yahudilerin çoğunluğu öldürüldü, sağ kalanlar ise özellikle Amerika'ya göçtü. 2. Dünya Savaşı'nda yaklaşık 5.9 milyon Avrupa Yahudi'sinin Auswitch (1.000.000 ölü), Belzek (600.000 ölü), Çelmno (320.000 ölü), Yasenovak (90.000 ölü), Maydanek (360.000 ölü), Mali Trosnitets (65.000 ölü), Sobibor (250.000 ölü), Treblinka (870.000 ölü) gibi büyük kamplarda imha edildiği kabul edilir³⁴. Ayrıca, Macaristan'da (650.000 kişi), Beyaz Rusya'da (370.000 kişi), Romanya'da (600.000 kişi), Rusya (1.000.000 civarında), Fransa'da (350.000 kişi), Baltık devletlerinde (250.000 kişi), Ukrayna'da (1.500.000 kişi), Hollanda'da (150.000 kişi) ve işgal altındaki ülkelerde de Yahudi toplulukları tamamen imha edildi.³⁵ Bununla sadece Siyonistlerin Filistin topraklarında bağımsız Yahudi devletini kurmak için buraya aktarmayı öngördüğü nüfus ve onun maddi ve manevi mirası, tarihi ve kültürü yeryüzünden silinmedi, aynı zamanda Siyonist fikirleri gerçekleştirilmesi için yürütülen mücadele büyük bir darbe aldı, Yahudi devletinin kurulmasının mümkünlüğüne olan inanç zayıfladı.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Filistin topraklarındaki Yahudi topluluğunun liderleri karşılarına ilk etapta yıllık göç limiti ile ilgili yasanın iptali için İngiliz hükümeti ile mücadele amacını koymuştular. Gizli örgütler Avrupa'da soykırımdan kurtulmuş Yahudileri yasadışı yollarla Filistin'e aktarmaya devam ediyorlardı. ETSEL (Irgun) ve Lehi gibi radikal silahlı birlikler ise İngiliz ordusuna karşı terör eylemlerini hayata geçiriyorlardı. Örneğin, 1945 yılında, daha sonra İsrail'in başbakanı olacak Menahem Begin'in liderlik ettiği, Revizyonist Siyonizm'i³⁶ savunan ETSEL, Kudüs'ün "Kral Davut" otelini patlatarak 91 kişinin ölümüne neden olmuştu. Lehi örgütü ise 1948 yılında BM temsilcisi Folke Bernadotte'u katletmişti.

³⁴ <http://www.yadvashem.org>

³⁵ Lucy Dawidowitz, *The War Against the Jews, 1933–1945*, Bantam, 1986, 157.

³⁶ Revizyonist Siyonizm, Vladimir Jabotinskinin kurucusu olduğu, Liberal Siyonizmden çok daha sert faaliyet taraftarı olan Siyonist düşünce tarzı idi.

1947 yılının Mayıs ayında BM bölünme planının hazırlanması için Filistin'e heyet gönderdi ve artık 29 Kasım'da plan tartışmaya çıkarıldı. Büyük devletler, Amerika, Kanada, Avustralya, Brezilya, aynı zamanda ne kadar beklenmedik olsa da SSCB gibi toplam 33 ülke bölünme planının lehine, Mısır, Türkiye, Hindistan, İran, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi toplam 13 ülke aleyhine oy verdi, Çin Arjantin, İngiltere ve Meksika gibi toplam 10 ülke ise çekimser kaldı³⁷. Plan genel olarak, Filistin topraklarının %56'sını oluşturacak İsrail devletini öngörüyordu.

1948 yılı 12 Mayıs'ta Tel-Aviv'de Halk İdaresi bağımsızlıkla ilgili oylama yaptı ve ayın 14'ünde Halk Konseyi toplantısında İsrail devletinin bağımsızlığı ilan edildi. Bağımsızlık Deklarasyonu'nu 1946 yılında Dünya Siyonist Örgütü İcra Sekreteri seçilen David Ben-Gurion okudu. Aynı gün İngiliz ordusu Hayfa şehrini terk etti, son İngiliz askeri ise Filistin'den 30 Haziran 1948'de çıktı.

İlk olarak Mayıs ayının 17'sinde SSCB, İsrail devletini resmen tanıdı. Ardından Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, İrlanda ve Güney Afrika İsrail devletini tanıdığını ilan etti. ABD ise İsrail'i biraz geç - 31 Ocak 1949 tanıdı. Aynı yıl 11 Mayıs'ta İsrail BM üyeliğine kabul edildi³⁸.

İlk Knesset yeni kurulan devletin ilk başkanı olarak Dünya Siyonist Örgütü'nün lideri Chaim Weizmann'ı seçti. Ayrıca, BM Kudüs şehrinin durumu ile ilgili kararına yanıt olarak Başbakan "Yeruşalim'in İsrail devletinin, tarihinin, inancının bir parçası olduğunu" ilan etti. Birinci Knesset döneminde mülteciler, devlet bayrağı ve amblemi, zorunlu eğitim (özellikle, ideolojinin eğitimde sunulması), sağlık, ekonomi, vergilerle ilgili birçok kanun kabul edildi³⁹. Ayrıca, soykırımdan sağ kurtulmuş Yahudiler hakkında kanun, çalışma saatleri ve iş kanunu, kadın hakları kanunu kabul edildi.

4. Siyonizm Türleri ve Siyon Aşkı

Kuşkusuz, İsrail'in önde gelen siyasi partilerinin Filistin sorununun tarihsel köklerine, hem de modern realitesine bakışı Siyonizm'e göre şekillenmiştir. Tüm durumlarda, İsrail'deki önde gelen siyasi partiler Filistin topraklarının Yahudi halkının tarihi yurdu olması prensibine dayanarak bu bölgede Yahudi devletinin varoluş hakkının olduğu fikrini savunurlar. Yalnız, burada her bir partinin bakışlarında yeterince farklı yaklaşımların olduğunu söylemek gereklidir. Öyle ki, sol cephe partileri tarihsel meseleye solcu-Siyonist (sosyal Siyonizm) yönünden yanaşmışlar. Köklerini Doğu Avrupa Yahudilerinin milli-sosyalist düşüncelerinden alan bu Siyonizm geleneksel dindar Yahudiliği "diaspora mantalitesi" kabul ederek eleştiriyordu ve Filistin topraklarında

³⁷ Saul, Friedman, *A History of the Middle East*, Jefferson, McFarland and Company Inc., 2006, p. 248.

³⁸ United Nations General Assembly Resolution 273

³⁹ [Http://www.knesset.gov.il/history/eng/eng_hist1.htm](http://www.knesset.gov.il/history/eng/eng_hist1.htm)

"kibbutz" adlı kooperatif tipi tarım meskenleri kurmakla Yahudilerin tarihi vatanlarına dönerek orada yaşamasını esas görev olarak önüne koymuştu. Solcu Siyonistler komüncülük, sosyal eşitlik ve kendi kendine yetme - ekonomik bağımsızlık ilkelerine dayalı faaliyet yürütüyorlardı ve Ortodoksdindar Yahudiliğin kuralları onların yaşam tarzında hiçbir rol oynamıyordu. Solcu-Siyonizm Filistin'de İngiliz mandası döneminde çok güçlüydü ve bu ideoloji temelinde oluşmuş Avoda (İşçi) partisi İsrail'in siyasi hayatında uzun süre rol oynamıştı⁴⁰.

Altı gün savaşından sonra dış siyaset, savunma ve işgal altındaki topraklar gibi sorunlar gitgide güçlenen sağ blokla Avoda Partisi arasında tartışma konusuydu. Bu koşullarda Avoda Partisi geleneksel sol yaklaşımında birkaç değişiklik yaparak daha aktif rol oynamaya ve girişimlerini güçlendirmeye çalışıyordu. Doğal olarak, en tartışmalı konular Batı Şeria ve Gazze şeridiydi. Avoda Partisi 1969 yılında savunma, dış siyaset ve tartışmalı bölgeler konusunda birkaç temel prensip ortaya koydu:

- Ordunun, bir önceki savaş sonunda ateşkes başlarken durduğu hattan geri çekilmesi kabul edilmezdir;
- Filistin Devletinin oluşturulmasına ("denizle çöl arasında üçüncü devletin meydana çıkmasına") hiçbir şekilde izin verilemez;
- Kudüs tamamen İsrail egemenliğinde kalmalıdır;
- İsrail'in stratejik olarak güvenli sınırlara sahip olmak hakkı vardır;
- Devlet güvenliğinin sağlanmasına ve gelişime katkı sağlayacağı takdirde 1967 yılında işgal edilmiş topraklarda yerleşim birimlerinin oluşturulması önemlidir.

Mısır ile barışın elde edilmesinden sonra 1980'li yıllarda Avoda Partisi her ne kadar yumuşak siyaset yürütse de, parlamentoda Golan tepelerinde İsrail yasalarının uygulanmasını öngören "Golan Tepeleri Kanunu" (1981) kabul edildikten sonra Avoda partisinin başını çektiği Maarah bloğu Golan tepeleri söz konusu olmadan "Suriye ile önkoşulsuz barış görüşmeleri" prensibini öne sürüyordu. 1988 yılındaki seçim platformundaysa Avoda partisinin başlıca prensibi "ülkenin sahip olduğu topraklarda Yahudilerin çoğunlukta kalması, işgal altındaki bütün toprakları elde tutarak bu çoğunluğun kaybedilmesinden iyidir" şeklindeydi⁴¹.

Liberal Siyonizm (diğer adıyla genel Siyonizm) 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da orta sınıfa mensup Yahudiler arasında yaygındı ve İsrail Devleti'nin

⁴⁰ www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Zionism/Socialist_Zionism.html

⁴¹ Беньямин, Нойбергер, Политические партии в Израиле: Власть и политика в Государстве Израиль: социально - политическая динамика, Раанана, Изд-во Открытого университета Израиля, 1997, Кн. 7-8, стр 95.

kurulmasından sonra demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ilkeleri gibi kavramları savunuyordu. Siyonizm'in bu kolunun başında Dünya Siyonist Örgütünün Başkanı ve İsrail'in ilk Cumhurbaşkanı Chaim Weizmann (Hayim Veysman) duruyordu.⁴² Genel Siyonizm uzun süre herhangi önde gelen parti tarafından desteklenmemiş olsa da, yakın İsrail tarihinin önemli aktörlerinden Kadima partisinin genel olarak liberal Siyonizm prensiplerine dayanarak faaliyet yürüttüğünü söylemek mümkündür. Öyle ki, Kadima partisi siyasi faaliyetleri çerçevesinde İsrail'de daha demokratik toplumun oluşturulması için Filistin devletinin kurulmasına olan ihtiyacı özel vurguluyor ve İsrail'in Arap vatandaşlarının diğer vatandaşlarla eşit haklarının sağlanmasına çağırıyordu.

Kurucusunun Vladimir Jabotinsky (Jabotinski) olduğu ulusal veya revizionist Siyonizm Filistin topraklarında Yahudi ordusunun kurulması ve bu yolla Arap nüfusa toplu Yahudi hareketlerini kabul ettirmenin yanlısı olarak hareket ediyordu. Jabotinski özellikle Hayim Veysman'ın başını çektiği Liberal Siyonizm'e karşıtlığıyla tanınıyordu. Sonraları bu ideoloji bu veya diğer şekilde Likud Partisi'nin prensiplerinde kendine yer buldu. Zira uzunca bir dönem İsrail'de sağ siyasi görüşü temsil etmiş muhalif parti olan Likud'u hükümete getiren kişi, Jabotinski'nin ilk başkanı olduğu "İrgun" teşkilatından yetişmiş Menahem Begin'den başkası değildi. Likud Partisi sorunun çözümüne sert yaklaşım sergiliyor, Batı Yakası ve Kudüs'ün İsrail'in bir parçası olduğu iddiasını ileri sürüyordu. 2011 yılının Mayıs ayında ABD Senatosu'nda yaptığı konuşmada da Likud lideri ve Başbakan B. Netanyahu Yahudilerin atalarının bu topraklarda yaşayıp öldüğünü söyleyerek 1967 sınırlarına dönmenin mümkün olmadığını ifade etmişti⁴³.

Burada günümüzde İsrailde siyasi hâkimiyeti temsil eden Likud Partisinin içinden çıktığı Herut hareketi ve GAHAL ittifakının Siyonizm anlayışını siyasete nasıl yansıttığına da göz atmak yerinde olur. Herut hareketinin 1948 yılında yaydığı bildiride şu görüşlere yer verilmişti:

1. Ürdün nehrinin her iki yakası boyunca uzayan Yahudi vatanı tarihi ve coğrafi açıdan bir bütünü oluşturuyor;
2. Vatanın bölünmesi veya bölünmesine rıza gösterilmesi yasadışı olup Yahudi milleti için hiçbir önem arz etmiyor;
3. Bizim kuşağın görevi vatandan kopararak yabancı yönetimlere verilmiş toprakları bağımsız Yahudi devletine geri kazandırmaktır.

Bahsi geçen yıllarda Herut hareketi İsrail Ordusunun Arap topraklarından çekilmesine karşı çıkıyor ve "Ürdün nehrinin sahillerine doğru" sloganını

⁴² Sasson, Sofer, *Zionism and the Foundations of Israeli Diplomacy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, p. 272.

⁴³ http://www.washingtonpost.com/politics/in-meeting-with-obama-netanyahu-rules-out-israeli-withdrawal-to-1967-borders/2011/05/20/AFSWQx7G_story.html

seslendirmekten çekinmiyordu⁴⁴. MAPAY (MAPAI) partisi ise "siyasi alanda teslimiyetçilikle" itham ediliyordu.

1969 yılı parlamento seçimlerinden önce Herut hareketinin başını çektiği GAHAL koalisyonu "Yahudi devletinin egemenliğinin işgal altındaki bölgelere uygulanması" sloganını seslendiriyordu. Buna rağmen, artık Ürdün nehrinin doğu yakası iddiaları ileri sürülüyordu.

Revizyonist Siyonizm'in savunusu olan GAHAL koalisyonundan 1973 yılında ortaya çıkmış Likud partisinin prensiplerinde de kayda değer hiçbir fark yoktu. Fakat tam da 1977 yılında ilk defa parlamento seçimlerini kazandıktan sonra 1979 yılında Mısır'la Kemp Devid (Camp David) anlaşması imzalandı ve Sina yarımadası Mısır'a geri verildi. Burada artık hâkimiyetteki partinin Siyonist prensiplerden ziyade jeopolitik ortamı dikkate aldığı görülmektedir. Zira aynı yıl İran'da meydana gelmiş İslam Devriminden sonra bölgede İsrail'e karşı olan bölgesel güçlerin ittifakından çekinen hükümetin ülke içindeki tepkileri sineye çekerek böyle bir adımı attığını söylemek mümkündür.

Genel anlamda, Revizyonist Siyonizm'in, sosyalizmin güçlü olduğu yıllarda kendine o kadar da güçlü bir yer edinememiş olmasına karşın, özellikle 20. asrın sonlarına doğru sürekli yükseliş halinde olduğunu söylemek mümkündür. Zira 90'lı yıllarda sık sık hükümette temsil edilen, Revizyonist Siyonizm'in daha yumuşak söylemlere sahip temsilcisi olan Likud partisi 21. asrın başlarından itibaren artık sürekli koalisyonların başını çekmektedir. Yalnız bütün söylem yumuşamalarına karşın, Likud partisinin Filistin topraklarında bir Arap devletinin kurulmasına karşı çıkması prensipte Revizyonist Siyonizm'in görüşlerinde ciddi bir değişikliğin olmadığını göstermektedir.

Siyonizm'in diğer bir kolu ilk aşamada Siyonizm'i esasından kabul etmeyen dindar Yahudilerin bir bölümü tarafından desteklenmiş Dini Siyonizm'dir. Burada Siyonizm'in tüm laik yönleri inkar ediliyor, gurbette olan Yahudilerin İsrail'e göçü, Yahudi devletinin kurulması ve laik Yahudilerle dindarlar arasında köprü rolünü oynayabilecek Siyonist fikirler öngörülüyordu. Dini Siyonizm 19. asırda Almanya'da yaşamış Ortodoks Zvi Hirsch Kalischer, Macaristan Yahudi'si Moshe Shmuel Glasner ve Bosnalı Yehuda Shlomo Alkalay'ın fikirlerinde şekillenmiş, 1920'li ve 30'lu yıllarda Filistin'in ilk Başhahamı olmuş Abraham İsaac Kook ve oğlu Zevi Judah Kook tarafından desteklenmişti. Siyonizm'in bu kolu "İsrail'in kurulması dindar Yahudilerin üzerine farzdır ve Siyonizm'e yardım etmek Allah'ın yolunda olmak demektir" söylemi ile kendini ifade ediyor ve "Allah'ın bize verdiği mirasın bir metrekaresinden bile vazgeçmek söz konusu olamaz" prensibini savunuyor⁴⁵. Dindar Siyonizm İsrail siyasetinde Hapoel Hamizrahi, Tkuma, ayrıca ırkçı söylemlerinden dolayı

⁴⁴ Joseph, Heller, *The Birth of Israel, 1945-1949: Ben-Gurion and His Critics*, Gainesville, University Press of Florida, 2000, p. 79.

⁴⁵ David, Samson, *Torat Eretz Yisrael*, New York, Lambda Publishers, Inc., 1991, p. 185.

yasaklanmış Kach gibi siyasi partilerce de temsil edilmiştir. Modern dönemde İsrail'de faaliyet gösteren MAFDAL Partisi, aynı zamanda Guş Emunim hareketi Siyonizm'in bu koluna dayanmaktadır.

90'lı yıllarda, İsrail'de toplumun milliyetçi-dini kesimi siyaset sahnesindeki sesini yükseltiyordu. Bu, MAFDAL partisine, Filistin meselesinde Likud partisine göre daha sert bir tutum takınma fırsatı verdi. 1980'lerde Mısır'la olan barışa bağlılığını ifade eden parti, 1992 seçimlerinde Camp David Anlaşmasında gösterilmiş özerklik şekline karşı çıkıyor, ayrıca Kudüs'ün sınırlarının doğu yönünde genişletilmesi, Yahudilerin Kudüs'ün Müslüman mahallelerine yerleştirilmesi, teröristlere ölüm cezasının uygulanması gerektiğini savunuyor, Golan Tepeleri ile ilgili herhangi bir talebin kabul edilemez olduğunu beyan ediyordu. Bununla birlikte, Moledet ve Kah gibi aşırı görüşlü partilerle arasına mesafe koyan MAFDAL, Arapların söz konusu topraklardan sürgün edilmesini hem siyasi açıdan, hem de Yahudi dünya görüşü bakımından kabul etmiyordu.

İşlevsel olarak dini konularla bağlantılı ŞAS Partisi, genelde dış siyaset ve savunma, Arap-İsrail çatışması gibi konularda çok aktif görünmese de bu konularla ilgili ikili bir konuma sahiptir. Şöyle ki, partinin önde gelen liderleri olan O. Yosef, konunun tavizler yoluyla çözülebileceğine inanırken, bir başka etkili ŞAS lideri A. Deri daha muhafazakârdı. Bu konum, partinin seçmenleri ve üyeleri arasında daha fazla destek görüyordu. ŞAS millet vekilleri 1993 yılında Oslo Anlaşmasının Kneset'te onaylanmasına karşı çıkmasalar da 1995 yılında Golan tepeleri ile ilgili yasanın dokunulmazlığının kabulüne oy vermişlerdi. Diğer taraftan, İsrail'de Sefarad toplumunda nüfuza sahip olan haham O. Yosefin özellikle 80-90 yıllarında İsrail-Filistin görüşmelerini desteklediği ve buna neden olarak dini tefsir ve fıkıh kitabı olan Halaha'nın pikuah-nefeş (İbranice: פיקוח נפש) ilkesini esas getirdiği bilinmektedir. Bu prensibe göre, insan hayatı tehlikede olduğu takdirde bu tehlikenin giderilmesi için zina, putperestlik ve öldürme gibi yasaklanan işler hariç, istenilen hareket dini açıdan beğenilir ve kabul edilir. Bu nedenle İsrail, çatışma sırasında insanların hayatını tehdit eden çarpışmaların önlenmesi için Allah tarafından Yahudi halkına armağan edilmiş toprakların elde edilerek yerleştirilmesi ilkesini kenara koymalı ve hem barışın elde edilmesi, hem de vatandaşlarının hayatının güvenli devamı için çalışmalı, hatta topraklardan taviz vermelidir⁴⁶. İlk defa bu prensibi O. Yosef 1979 yılında İsrail-Mısır müzakereleri zamanı gündeme getirmiş ve Sina yarımadasının Mısır'a geri verilmesini desteklemişti. O dönemde genellikle sağ-muhafazakar kesimin taleplerini dillendiren, Araplara her hangi toprak tavizinin ecdadın mirasına ihanet olacağını savunan dindarlar arasında barışın kazanılması, vatandaşların hayatlarının tehlikeye atılmaması

⁴⁶ <http://www.netivot-shalom.org.il/parshaeng/acharey5763.php>

amacıyla böyle bir prensibin ileri sürüleceği o kadar da beklenen bir gelişme değildi.

Sonuç

Yahudi ve İsrail tarihinde merkezi bir konuma sahip olan kutsal vatan, ecdat toprağı, vaat edilmiş topraklar ve oraya göç düşüncesi Orta Asırlarda bir hasret, erişilmez bir hayal, ifade edilmeyecek kadar cesaretli bir fikir olarak görülmüş, fakat son iki yüz yılda dünyada ve özellikle de Ortadoğu ve Avrupa'da meydana gelmiş değişimlerin ortaya çıkardığı yeni düşünce tarzı ve koşullar bu hayalin gerçekliğe dönüştürülebileceği yönünde kanaatin oluşmasına, güçlenmesine ve hakikate dönüşmesine yol açmıştır. Her ne kadar köklerini dini metinlerden almış olsa da, gerçekleşmesi için Siyonist düşüncenin öncülüğünü ettiği bu mefkure, son yüz yılda bu yönde ortaya çıkmış zaruret ve fırsat gibi koşullar sayesinde beklendiğinden kısa bir sürede amacına ulaşmıştır. Özellikle 19. ve 20. asırlarda Avrupa'da Yahudilerin kendilerini yaşadıkları toplumlara entegre etme yolunda çabası olarak kendini gösteren emansipasyon düşüncesinin iflasa uğraması ve Almanya'daki faşist hakimiyetinin Yahudilerin ülkeyi terk etmesi yönündeki faaliyeti bu açıdan bir zaruret, Ortadoğu'da Osmanlı hakimiyetinin son bulmasının ardından ortaya çıkan güçlü devlet otoritesi boşluğu ve sömürge işgalleri ise bir fırsat olarak değerlendirilebilir. İlk aşamada göç edilecek Filistin topraklarında yerel halkla barış içinde yaşama gayesini öngören ılımlı liberal ve sol görüşlü Siyonizm'in görece kısa sürede "nehirden denize İsrail" ve "topraksız halkın haksız toprağa dönüşü" tezlerini savunan revizyonist Siyonizm'e dayalı düşünceye dönüşmesinde de imkanlar ve dış destek gibi koşulların yanı sıra, savaşların toplumları radikalleştirmesi ve daha barışmaz konuma itmesi, küresel ölçekte sol görüşlerin zayıflaması ve bölgesel ölçekte karşı durabilecek güçlerin olmayışı, İsrail'e yeni göçle gelenlerin daha sert siyaset taraftarı olması gibi etkenlerin de rolü inkar edilmez. Siyonizm'in tarihi lideri Herzl'in 1903 yılında gerçekleştirilen 6. Siyonist kongresinde teklif ettiği Uganda planının kabul görmemesi, Siyonist düşüncesinin herhangi bir Yahudi bölge veya devletini değil, özellikle Filistin topraklarını amaç edindiğini gösteren bariz bir örnek olmakla birlikte, Yahudilerin bu amaca ulaşma konusunda ne kadar ciddi ve tavizsiz tutum takındıklarını da ispat etmektedir.

İsrail'deki başlıca siyasi partiler devletin kuruluşundan bu yana İsrail-Filistin sorununa Siyonizm'i yorumladıkları şekle göre yaklaşmışlar. Bu bakımdan, tarihi olarak sol ve liberal düşünceleri savunan partilerin sorunun çözümünde milliyetçi ve sağ kesime kıyasla daha liberal prensiplerden yana olduklarını söylemek mümkündür. Örneğin, 1967 yılında patlak veren 6 gün savaşından sonra sol görüşlü MAPAY partisi barış görüşmelerinde "araziler karşılığında

barış" prensibine dayanan Alon planını⁴⁷ destekliyordu. Fakat yeri geldiğinde, özellikle de bölgesel ve küresel jeopolitik etkenlerin ortaya koyduğu güçlü zaruretlere sebebiyle milliyetçi görüşlü partilerin de taviz verebildiği görülmüştür. Mesela, 1978 yılında Mısır ile yürütülen barış görüşmelerinde daha önce sol hükümetler döneminde taviz verilmemiş Sina yarımadası konusunda hiçbir taviz vermek istemeyen sağ görüşlü M. Begin hükümetinin bir yıl sonra aynı bölgeyi Mısır'a devretmesi, yalnızca İsrail'in bölgedeki Arap çoğunluğuna karşı önemli müttefik olarak gördüğü İran'ı İslam Devrimiyle kaybetmesi gibi önemli bir nedenle açıklanabilir. Fakat günümüzde bölgede askeri, ekonomik ve siyasi olarak İsrail'in karşısında duracak güçlerin ardı ardına zayıflaması, ayrıca İsrail toplumunda son birkaç on yıldır milliyetçilik düşüncesinin gözlemlenebilir düzeyde güçlenmesi ülke siyasetine yön verenlerin, hem toplumun bu kesiminin desteğini kazanması, hem de bölgesel jeopolitik açıdan karşısındaki imkanları değerlendirmesi amacıyla daha tavizsiz bir siyaset yürüttüğü görülmekte, yakın gelecekte de bu siyasetini devam ettireceği öngörülebilmektedir.

Kaynakça

- Carmi, T., *Penguin Book of Hebrew Verse*, New York, Penguin, 1981.
- "100 colonies founded", *The New York Times*. April 17, 1936.
- Dawidowitz, Lucy, *The War Against the Jews, 1933–1945*, Bantam, 1986.
- Davis, Moshe, *Zionism in Transition*, New York, Herzl Press, 1980.
- Eski Ahit, Ezekielin kitabı.
- Eski Ahit, İşayanın kitabı.
- Friedman, Saul, *A History of the Middle East*, Jefferson, McFarland and Company Inc., 2006.
- Goitein, Shlomo Dov, *Letters of Medieval Jewish Traders*, Princeton, Princeton University Press, 2015.
- Heller, Joseph, *The Birth of Israel, 1945-1949: Ben-Gurion and His Critics*, Gainesville, University Press of Florida, 2000.
- Jewish Virtual Library: The First Zionist Congress and the Basel Program.
- Kornberg, Jacques, *Theodor Herzl: From Assimilation to Zionism*, Bloomington, Indiana University Press, 1993.
- Leon, Dan, *The Jewish National Fund: How the Land Was 'Redeemed*, Palestine-Israel Journal, Vol 12 No. 4 & Vol 13 No. 1, 2005.

⁴⁷ Alon planı - Altı Gün Savaşından derhal sonra hazırlanmış ve Golan Tepelerinin İsrailin kontrolünde kalmasını, işgal altındaki diğer bölgelerinse ait olduğu ülkelere geri verilmesini öngören plan.

nextbookpress.com/download/The_selected_poems_of_Yehuda_Halevi.pdf

Reich, Bernard. *A Brief History of Israel*, New York, Checkmark Books, 2008.

Samson, David, *Torat Eretz Yisrael*, New York, Lambda Publishers, Inc., 1991.

Scheindlin, Raymond P., *The Song of the Distant Love, Judah Halevi's Pilgrimage*, Oxford, Oxford University Press, 2007.

Smith, Charles D., *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, New York, St. Martin's Press, 2001.

Spence, Rebecca, "Reform Slams Knesset Plan for JNF Land", Jewish Daily Forward, July 25, 2007. <http://forward.com/articles/11246/reform-slams-knesset-plan-for-jnf-land/>

Sofer, Sasson, *Zionism and the Foundations of Israeli Diplomacy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

Talmud, Tractate Sanhedrin.

Tamari, Salim, "Ishaq al-Shami and the Predicament of the Arab Jew in Palestine" *Jerusalem Quarterly*, 10, 2004, p. 10. Çevrimiçi:

<http://web.archive.org/web/20070928031156/http://www.jerusalemquarterly.org/pdfs/predicament.pdf>, <http://www.palestine-studies.org/jq/fulltext/77952>

United Nations General Assembly Resolution 273

www.chabad.org/library/siddur/default_cdo/aid/1495868/jewish/Siddur.htm#!aid:1618734/title:Baruch... Goeil Yisrael - עמידה – Onlayn Sidur

www.fordham.edu/halsall/mod/1922mandate.html

www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/First_Aliyah.html

www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Zionism/Socialist_Zionism.html

www.knesset.gov.il/history/eng/eng_hist1.htm

www.medievalhebrewpoetry.org/poets/solomon-ibg-gabirol/

www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20balfour%20declaration.aspx.

www.netivot-shalom.org.il/parshaeng/acharey5763.php

www.transferagreement.com, German Jewish Refugees, 1933-1939.

www.washingtonpost.com/politics/in-meeting-with-obama-netanyahu-rules-out-israeli-withdrawal-to-1967-borders/2011/05/20/AFSWQx7G_story.html

www.yadvashem.org

Нойбергер, Беньямин, Политические партии в Израиле: Власть и политика в Государстве Израиль: социально - политическая динамика, Раанана, Изд-во Открытого университета Израиля, 1997, Кн. 7-8.

ואלך, יהודה, לא על מגש של כסף: תולדות מדינת ישראל מראשית ההתישבות עד עידן השלום, ירושלים, ההוצאה לאור כרטא, 2000, 30 ע'

פרוואר, יהושוע, תולדות היהודים בממלכת הצלבנים, ירושלים, הוצאת יד בן צבי, 2000.

שרעבי, יפאת, 100 מושגים שלי – ציונות, תל-אביב, הוצאה לאור שרי, 2006